

UDK 78.072 (497.11)

Roksanda Pejović
BeogradMUZIČKE PUBLIKACIJE SRPSKIH AUTORA
1864-1941

Od šezdesetih godina prošlog veka, uporedo sa porastom interesovanja za muziku, nastajale su publikacije koje su se odnosile na pojave i probleme muzičkog života u srpskim gradovima. One su i očekivane kao posledica snažnijeg razvoja muzike u krugovima amatera i potrebe za brojnijim kadrom profesionalaca. Njihovi autori pokazuju nekoliko interesna područja, tako da publikacije sadrže:

1. izveštaje, pravila i statute pevačkih društava i muzičkih škola
2. muzičke udžbenike i škole za pojedine instrumente
3. pesmarice
4. članke u godišnjim izveštajima srednjih škola, kalendarima i programima izvesnih koncerata
5. nevelike napise različitog sadržaja u posebnim izdanjima
6. spomenice pevačkih društava
7. monografije kompozitora i studije o muzikološkim problemima
8. istoriju muzike
9. zbirke muzičkih eseja i članaka.

Ova muzička izdanja, u koja nisu uključene crkvene i etnomuzikološke edicije, sučeljavaju se sa muzikalijama ukoliko sadrže notne zapise ili kompozicije, ali se od njih najčešće razlikuju po teoretskim uputstvima i pedagoškim obrazloženjima neophodnim zbog svrhe za koju su napisana. S druge strane to su različite varijante publikacija monografskog tipa sa težnjom ka manje ili više celovitom sagledavanju problematike vezane za muzičku instituciju, lik kompozitora ili kakav muzički problem. Studije i eseje u pojedinačnim publikacijama, pretežno u izboru svojih autora, trebalo bi promatrati kao izrazitije primere muzičkih članaka koji se pojavljuju u dnevnoj štampi, a takodje u muzičkim, književnim i drugim časopisima. Istražujući mesto koje zauzimaju u srpskoj muzici, a polazeći od merila umetnički vrednog, uzimamo u obzir i istorijski momenat njihovog nastajanja, odnosno značaj koji zauzimaju i u doba rane i u doba zrelije razvojne faze srpske muzičke misli.

Publikacije o kojima je reč u početku i nisu mogle da sadrže ništa drugo do podatke karaktera gradje. To su bili nekada brojni izveštaji o radu pevačkih društava, njihova

pravila i statuti. Pratimo ih od 1864. godine.¹ Izveštaji, svakako zanimljiviji od pravila, obuhvatali su gradju društvenog letopisa, poziv na skupštinu, spisak uprava i članova, tekst upravnog odbora o radu u određenim godinama, programe održanih koncerata, prikaz materijalnog stanja i inventara, kao i popis članova-pomaagača. Ovde spadaju i materijali koji otkrivaju rad muzičkih škola² i položaj muzičara u nekadašnjem društvu.

Posebnu grupu izdanja čine muzički udžbenici, nesumnjivi doprinosi nekadašnjeg školstva, najčešće namenjeni osnovnim i stručnim školama ili gimnazijama: to su teorije muzike, pevanke i metodike nastave pevanja. Koncipirane po uzorima stranih muzičkih udžbenika, one pokazuju pokatkad specifičan odnos prema srpskoj narodnoj muzici, koristeći se njome u ilustracijama pojedinih poglavlja. Vesnice su budućeg muzičkog života koji će čvršće stajati na pozicijama profesionalizma.

Već su se 1866. u Beogradu pojavili "Teorički osnovi muzike" Milana Milovuka (1825-1883), a sledeće godine i njegova "Nauka o muzici".³ Problemi koji su zapaženi u ovim prvim publikacijama - stvaranje terminologije na srpskom jeziku i pokušaj objašnjavanja muzičkih pojmova u zavisnosti od postojeće terminologije u inostranoj udžbeničkoj literaturi - ostaju i u kasnijim izdanjima. Tek se u periodu između dva rata uobličava današnja muzička terminologija. Sa najmanje naučne akribije pisani su oni udžbenici u kojima se svesno pojednostavljenim tumačenjima pokušalo približiti nivou muzički neobrazovanih učenika. Svaka pojava novog muzičkog udžbenika pružala je u 19. i početkom 20. veka dokaze većeg interesovanja za muziku. I češki muzičari koji su radili u našoj zemlji, postaju njihovi autori. Desetak teoretičara dalo je priloge ovoj literaturi. Nije poznato kolika je bila popularnost ovih udžbenika, ali bi se po većoj preciznosti u objašnjavanju muzičkih pojmova mogle izdvojiti škole notnog pevanja Milovuka i Isidora Bajića (1878-1915).

Na udžbeničkoj literaturi i kasnije rade kompozitori i nastavnici muzike objavljujući teorije, pevanke i metodike nastave pevanja u koje lagano unose novine, paralelno sa menjanjem nastavnih planova muzičkih škola.⁴ Očekivao bi se, s

- ¹ Dostupna pravila i izveštaji datiraju od 1864. i 1865. godine i odnose se na Srpsko crkveno pevačko društvo u Pančevu. Iz sedamdesetih godina su i odgovarajuće publikacije srpskog crkvenog pevačkog društva u Vršcu, "Javora" u Vukovaru, Beogradskog pevačkog društva, Srpskog crkvenog pevačkog društva u Velikom Bečkereku; iz osamdesetih godina su izdanja pravila i izveštaja beogradskih pevačkih društava (Srpskog narodnog muzikalnog društva, Crkvene pevačke družine "Kornelije", Akademskog pevačkog društva, Beogradskog radničkog pevačkog društva, Pevačke družine "Stanković"); iz devedesetih godina Srpskog građanskog pevačkog društva u Somboru, Železničarskog pevačkog društva "Napredak", Arandjelovačkog pevačkog društva "Zmaj", Crkveno-pevačke zadruge zemunske, a iz vremena do prvog svetskog rata pevačkih društava u Novom Sadu, Subotici, Temišvaru, Kruševcu, Kovinu, Velikoj Kikindi, Vršcu, Mitrovici, Rumi, Nišu, Srpskog pevačkog saveza.
- ² Pevačke škole Dušana Jankovića u Beogradu iz 1904. godine, zatim Srpske muzičke škole u Beogradu (Godišnji izveštaj iz 1910-11) i drugih.
- ³ Pored navedenih Milovukovih radova i njegove "Škole notnog pevanja" (Beograd, 1871), kao i Bajićeve "Teorije pravilnog notnog pevanja" (Novi Sad, 1904), od ranijih radova štampani su i udžbenici Aksentija Maksimovića ("Bukvar i čitanka notna pevanja za škole", sv. I, br. 1,

obzirom na nagli napredak na kompozicionom polju, uočljivi porast vrednosti muzičkih udžbenika, ali njihov razvojni proces je tekao sporijim tempom. Nije se osobito učinilo u odnosu na dostupno, potpuno i precizno objašnjavanje muzičkih termina, niti na jedinstveni pristup rešavanju ključnih pitanja. Neretko su se javljala i izvesna proširenja gradiva. Svakako su najveći odjek imali "Osnovi muzičke umetnosti" Miloja Milojevića (1884-1946), čiji je prvi deo već 1930. doživeo šest izdanja. To je bila i najambicioznije koncipirana muzička teorija. Originalnošću se izdvaja "Notno pevanje u teoriji i praksi" Miodraga Vasiljevića (1903-1963), predstavljajući organsko, sistematsko povezivanje nastave solfedja i narodnog pevanja, čiji su se elementi pojavljivali i u udžbenicima od perioda 19. veka u tumačenjima pojedinih teoretskih pojmova kod Bajića,⁵ Božidara Joksimovića,⁶ Vladimira Djordjevića⁷ i Svetolika Paščana-Kojanova.⁸ Potpuna usmerenost prema narodnim elementima bez insistiranja na unošenje dursko-molskih osnova, imala je svoje opravdanje u periodu nacionalne stilske orijentacije u srpskoj muzici. Nekadašnji teoretičari, međutim, nisu razmišljali o eventualnim narodnim lestvicama, niti o finalisu koji je u harmonizacijama narodnih pesama i igara u dur-mol sistemu mogao da bude na drugom stupnju.

- Novi Sad, 1869; "Kažiput učiteljima osnovnih škola pri predavanju moga bukvara i čitanke notnog pevanja... popularno napisao Aksentije Maksimović", Novi Sad, 1870), Gvida Havlasa ("Izbor najmušniji pravila za pevače kao dopuna pevačkom vežbanju tenora i basa", Najhaus i Tabor, 1871; "Pevačka škola za tenor i bas za potrebu društava pevačkih", Grač i Tabor, 1914), Stanoja Nikolića ("Teorija muzike za učenike srednjih škola i za sve one koji uče notno pevanje i sviranje...", Beograd 1888), Dragutina Blažeka ("Nauka glavnih pojmova muzike", Sombor, 1889), De Sarno-San Djordja Dionisija ("Osnovi muzike", Beograd, 1894), Josifa Svobode ("Teorija muzike", Beograd, 1895), Jovana Mirkovića ("Škola pevanja", I deo, za prvi razred... Beograd, 1909).
- 4 Vujica Petković ("Metodika nastave pevanja u osnovnoj školi", Beograd, 1920), Miloje Milojević ("Osnovi muzičke umetnosti", I deo, 1922, II deo 1927; Nekoje opšte napomene i metodski uput za predavanje po mome udžbeniku "Osnovna teorija muzike", Beograd, 1940), Božidar Joksimović ("Muzički bukvar...", Beograd, 1923; "Metodika pevanja za muzičke zavode, srednje i učiteljske škole", Beograd 1927; "Muzička čitanka vežbanja za pevanje za srednje i stručne škole", Beograd, III izdanje, 1936), Vladimir Djordjević ("Opšta teorija muzike", Beograd, 1924; "Kratko uputstvo za predavanje notnog pevanja u osnovnoj školi", Beograd, 1927), Aleksandar Stanković ("Notno pevanje", I deo, Beograd, 1939), Josif Brnobić ("Teorijsko-praktična škola pevanja za I i II razred srednjih škola", Beograd, 1938), Svetolik Paščan-Kojanov ("Pevanka za II razred srednjih i građanskih škola", Novi Sad, 1940) i Miodrag Vasiljević ("Notno pevanje u teoriji i praksi", I i II, Beograd, 1940).
- 5 Prožimanje teorijskih postavki solfedjiranja i potreba srpskog tla pokazalo se u ritmičkim i melodijskim vežbama po tekstovima srpskih narodnih svetovnih i duhovnih pesama, kao i u savladjivanju molske lestvice obradom d mola, a ne ubiđajenog a mola (autor je, verovatno, smatrao da d mol više od a mola odgovara tonskoj visini srpske narodne melodike).
- 6 Pri objašnjenju znaka ponavljanja i predznaka, zatim kao ilustracije ritmičkih vežbanja i kod savladjivanja pojedinih intervala.
- 7 U tumačenju znaka ponavljanja, korone i legata.
- 8 U poglavljima o taktovima i lestvicama.
- 9 "Izučavanje violine pomoću narodnih pesama za postepeno učenje", I, Novi

Isti karakter savladjivanja osnovnih tehničkih problema po uzorima inostranih udžbenika, ali sa ponekom srpskom narodnom melodijom kao ilustracijom, pokazuju početne škole za violinu Aksentija Maksimovića,⁹ Vladimira Djordjevića¹⁰ i Petra Stojanovića,¹¹ kao i škole za klavir Isidora Bajiča¹² i Danice Krstić¹³ koje su sadržavale teoretska (prvo delo) i teoretsko-praktična uputstva (drugo delo) za savladjivanje osnovnih problema u nastavi. Ovakav karakter, međutim, nisu pokazivali svi sačuvani udžbenici.¹⁴

Shvaćene kao pomoćna udžbenička literatura, pesmarice su bile medju najbrojnijim muzičkim publikacijama izmedju 1869. i 1941. godine. Pomoću njih se, štaviše, uspostavljao prvi kontakt sa učenicima raznog uzrasta. Pored pesama jednog ili više kompozitora, u pojedinačnim izdanjima su objavljivane narodne pesme i igre, kao i pozorišni kamadi sa pevanjem. Pesmarice su bile pedagoški usmerene, sa gradivom koje se izlagalo postupno, idući od lakšeg ka težem, a pokatkad je bilo podeljeno po razredima.¹⁵ I kao u slučaju muzičkih udžbenika, kao autori se pojavljuju i češki kompozitori, a pored kompozitora i učitelji, pa i druge ličnosti koje su imale izvesno muzičko obrazovanje. Pesmarice su komponovane za jedan od četiri glasa, a redje za solistu uz pratnju hora.

U 19. veku preovladjuju dečije pesme, dok su omladinski horovi mahom preuzimani, a katkada i adaptirani, iz horske literature za odrasle. Ova dečija vokalna zaostavština pokazuje romantičarsko-idealističke karakteristike koje postoje i u tadašnjoj dečijoj književnosti, ali bez snage tekstova nekadašnjih pesnika, zatim skromne izražajne mogućnosti, elementarno prikazivanje emocija kao u crno-beljoj tehnici i iskrenost doživljaja, ali sa primesama naivnosti. Čak i nekada popularne pesme, koje su se decenijama održale u dečijem svetu, ulaze u standardne vrste komponovane po merilima o podobnoj muzičkoj literaturi za mlade. Cilj kompozitora bio je usmeren ka stvaranju homofonog, pretežno dijatonskog vokalnog stava i pristupačne, lako pamtljive melodike nevelikih skokova, bez izrazitije hromatike i sa blagozvučnim paralelnim tercama i sekstama u dvoglasju, ravnopravnim tretmanom glasova ili sa najdubljim glasom u funkciji pratnje u troglasju, dok je

Sad, 1870; "Priprava u učenje notnog pojanja i sviranja na violini. Pokušaj kako bi najlakše nauku u muzici u narodu rasprostranili", Pančevo, 1871.

- 10 *"Škola za violinu, izradio za srednje škole...", Jagodina 1899.*
- 11 *"Violinska škola za temeljno uvežbavanje III pozicije", Beograd, s.a.*
- 12 *"Klavir i učenje klavira", Novi Sad 1906.*
- 13 *"Škola za klavir", Beograd, 1911.*
- 14 *"Škola za violinu" (Beograd, 1914) Josifa Svobode nije zasnovana na srpskim narodnim melodijama.*
- 15 *Medju brojnim pesmaricama pomenimo "Dečiju liru" Josifa Cea (Prag, 1876), "Pesme u dva glasa za učenike narodnih škola" Mite Topalovića (Pančevo, I, 1879 i II, 1884), "Pupoljke" Roberta Tolingera (V. Kikinda, 1886), "Zbirku pesama u dva, tri i četiri glasa za učenike gimnazije", Sr. J. Nikolića (Beograd, 1889) i "Zbirku dečijih pesama u jedan i dva glasa, za nižu osnovnu školu" M.M. Protića (Beograd, 1889), "Dečje pesme u jedan, dva i tri glasa..." M.M. Protića i St. J. Nikolića (Beograd, 1891), "Srpske dečje igre za žensku decu..." i "Pesmaricu..." Aleksandra Jorgovića (Novi Sad, 1894. i Sr. Karlovi, 1879), "Pesme za jedan i dva glasa" Dragutina Blažeka (Sombor, 1897), "Gradivo za razna*

četvoroglasje podlegalo tradicionalnim harmonskim zakonitostima, izlazeći iz okvira specifične dečije literature. Komponovalo se u C duru i tonalitetima sa malim brojem povisilica i snizilica, sa povremenom upotrebom hromatike i modulacijama u srodne tonalitete. Redja je komplikovanija metrika. Kompozicije su mogle da odgovaraju i jednoj rečenici, a postojali su dvodeli, trodeli i njihove varijante.

Iz relativno homogenih zbirki do 1920. godine izdajamo pesmice Mite Topalovića (1849-1912), nastale po zahtevima koji su odgovarali shvatanjima lepog u srpskom muzičkom 19. veku, istovremeno pokazujući kako je vojvodjanska sredina prišla tekovinama zapadne kulture i obojila ih svojim koloritom. Dečije pesme Stevana Mokranjca (1856-1914), koje su se tek posle njegove smrti pojavile u pesmaricama, zauzimaju ono isto mesto u vokalnim opusima za mlade koje rukoveti imaju u srpskoj horskoj literaturi.

Mlada generacija kompozitora 20. veka publikuje dečije horove, prevazilazeći u tehničkom i muzičkom pogledu prethodnike i neškolovane ili nedovoljno muzički obrazovane savremenike koji još uvek preredituju zbirke dečijih i omladinskih horova. Zapažena je muzička vrednost zbirke "Grlica" u kojoj su našle mesta i kompozicije srpskih muzičkih stvaralaca,¹⁶ kao i "Zbirke dečijih i ženskih horova" u izdanju "Cvijete Zuzorić".¹⁷ Najviše izmena je pretrpela melodika, oslobadajući se nekadašnje naivnosti. Napušta se harmonizacija zasnovana na šablonskim principima, a u harmonizacijama narodnih melodija uvode se harmonije koje sugerira muzički melos, tako da se obrazuju nova, disonantna zvučanja ili se dolazi do modalnih rešenja. Malo bi koji kompozitor i u najjednostavnijoj dečijoj pesmi delovao snagom svoje izvorne harmonske misli.

Nije bio mali muzički domet dečijih kompozicija Milojevića, Manojlovića, Tajčevića i Bajšanskog, publikovanih u pesmaricama medjuratnog doba. Tri osnovna elementa karakterišu Milojevićeve horske pesme: težnja prema tehnički komplikovanim stavu, oslobodjenje od tradicija prethodnog veka osobito u melodici i stvaranje originalnih pesama bez oslonca na narodne idiome. Govoreći jezikom najmladjih, Miloje Milojević ih dovodi do umetnosti muzike. Kod njegovih savremenika i sledbenika nastaje traganje za zanimljivim narodnim pesmama i osluškivanje novih zvučnosti, pri čemu se svakako polazilo od sekundnog višeglasja koje postoji u narodu. Ovo je izazvalo niz kombinacija istovremenog zvučanja kvarti, kvinti, septima i nona. Kosta Manojlović (1890-1949) vodi računa o metričkoj kompleksnosti melodike, ali i o samostalnosti glasova. Koristi se i umanjenom kvintom u melodici, sekundama i prekomernim sekundama u vertikalnom zvučanju, kadencama na neočekivanim stepnjevima, praznim kvintama. Marko Tajčević (rodjen 1900) oseća bit narodne muzičke misli i podvrgava joj svoj harmonski jezik, a pokazuje

zanimanja srpčadi" M. Stojčića (Sombor, 1898), "Zbirku pesama za tri ženska ili dečija glasa" Božidara Joksimovića (Beograd, 1903), "Zbirku dečjih pesama" i pevanke Vladimira Djordjevića (1904, 1909, 1928 u brojnim izdanjima), publikacije Kat. P. Šarčevića, D.P. Ilića, Josifa Marinkovića i Božidara Joksimovića, Miloja Milojevića ("Horske pesme", Beograd, 1920), D.P. Ilića, J.R. Nikolića-Vučkovića, Aleksandra Stankovića, S.P. Korunovića, J.M. Kostića i dr.

16 Zagreb, 1933-35.

smisao i za formalno uobličavanje dečijih klavirskih i horskih kompozicija. Svestan je i efekta unisonog dejstva pesme u izmenjivanju sa višeglasnim slogom, kao i dejstva razgovora različitih glasovnih grupa. Instinkt muzičara dovodio je Milana Bajšanskog (1903-1980) do zanimljivih obrada narodnih melodija. Povremeno je polifono vodio glasove, upotrebljavajući imitacije i ostinate, prazne kvinte i neočekivane veze, obogaćujući dijatoniku modalnim elementima. U originalnim pesmicama došao je do izražaja njegov slobodan harmonski jezik bogat disonancama.

Pokušaji na polju muzičke kritike koja je neretko izlazila iz okvira novinskih članaka, odgovarali su, po vrednosti napisa, izdanjima izveštaja, pravila i muzičkih udžbenika za početnike. Muzički članci u časopisima, međutim, kao ogledalo tadašnje muzičke misli, svakako su pandan željama da se izadje iz amaterskih interpretacija i nedovoljno tehnički savladanih kompozicija, odnosno kompleksnijim muzičkim izdanjima. Okvire isključive gradje napuštaju članci o muzičkom šolstvu¹⁸ štampani u posebnim publikacijama, kalendari sa portretima pojedinih muzičara,¹⁹ programi²⁰ i besede u čast pojedinih muzičkih događaja.²¹ Retki su napisi čiji se autori bave stručnijom muzičkom problematikom.²² "Mali muzički rečnik"²³ Petra Krstića (1877-1957) u tematskom pogledu predstavlja izuzetak. On sadrži kratka objašnjenja muzičkih termina na koje neupućeni nailaze u muzičkoj literaturi. Prethodio mu je terminološki rečnik u Bajićevoj klavirskoj školi "Klavir i učenje klavira".

- 17 Beograd, 1934.
- 18 Brož J., *Značaj umetnosti. Izveštaj Srpske kraljevske Učiteljske škole u Aleksincu za 1897-8 školsku godinu; "Ča Mitina škola. Naše školovanje u Leskovcu do oslobodjenja 1877. Napisao Gliša Kostić, učitelj", Beograd, 1898; Jeromonah Damaskin, "O crkvenom pevanju Srpske Kraljevske Muške Učiteljske škole u Jagodini. Prvi izveštaj. Petar Kostić i Jefta Petrović, Crkveno veliko pjenije", Novi Sad, 1889. itd.*
- 19 Popović S., "Kornelije Stanković, srpski kompozitor", *Orao*, kalendar 8/1882, stub. 25-26 i 59-62; "Olga Vasiljevićeva, sviračica", *Orao*, kalendar 11/1885, stub. 37-38, 115-116 itd.
- 20 Mladenović D., "Vodj po prvom istorijskom duhovnom koncertu Vršackog Srpskog crkvenog pevačkog društva...", *Vršac*, 1913 i sl.
- 21 Šapčanin M., "Beseda kojom je srpsko pevačko društvo i sve učesnike jubileja Beogradskog pevačkog društva pozdravio sa pozorišnog balkona... upravitelj Narodnog pozorišta, 17. maja 1882".
- 22 De Sarno-San Djordžo D., "Melcelov metronom i metrički metronom", Beograd, 1895; "Krkukove note u crkvenim srpskim pesmama XVII veka".
- 23 Beograd, 1912.
- 24 Vučević S., "Pregled srpskog pjevačkog društva "Jedinstvo" od njegova postanka do danas, 1839-1889", Zagreb, 1889.
- 25 Kalik Sp., "Spomenica Beogradskog pevačkog društva prilikom proslave pedesetogodišnjice, 25. maja 1903", Beograd, 1903.
- 26 "Spomenica novosadskog srpskog crkvenog pevačkog društva prilikom četrdesetogodišnjice 1866-1906... i godišnji izveštaj za 1906. godinu".
- 27 "Leskovačka pevačka družina "Branko" o proslavi dvadesetogodišnjice i osvećenja društvene nastave", Leskovac.
- 28 Brzak D., "Sa Avale na Bosfor...", Beograd, 1897; Komarčić M., *Na Adriju. Putničke beleške*, Beograd, 1912.
- 29 "Spomenica Roberta Tolingera na dan osvećenja spomenika 24. maja 1931. godine", *Šabac*, 1931.
- 30 Pančevo, 1938.
- 31 Beograd, 1923.

Početke monografskih izdanja pratimo u spomenicima pevačkih društava od kraja 19. veka kojima se proslavljaju godišnjice njihovog rada: od srpskog pevačkog društva "Jedinstvo" iz Kotora²⁴ i Beogradskog pevačkog društva,²⁵ do novosadskog Srpskog crkvenog pevačkog društva²⁶ i Leskovačke pevačke družine "Branko".²⁷ Ove spomenice su koncipirane u vidu letopisa, sa jasno naznačenim odeljcima u kojima su, u okvirima pojedinih razdoblja, ispričani značajni muzički događaji vezani za odgovarajuće pevačko društvo. One bi se mogle smatrati vrstom studioznijih izveštaja. Ukoliko bi se njihovi autori, a to su obično stariji članovi društva, upuštali u sećanja na muzički život svoga doba, a pokatkad i na udaljeniju prošlost, njihov bi tekst dobijao istoriografske karakteristike. Skromnije koncipirane spomenice sadržavale su samo letopis društva, programe koncerata, pa čak i fotografije članstva, a neretko i himnu društva. One sveobuhvatnije, kakva je "Spomenica Beogradskog pevačkog društva" koju je napisao Spira Kalik, predstavljaju uzorne primere literature ove vrste. Uz fotografije zaštitnika, ličnosti iz uprave i dirigenata, one obuhvataju tekst društvene himne i istorijski prikaz razvoja srpske muzike koji je prethodio pojavi društva, potom muzičku hroniku vezanu za društvena nastupanja, popis članstva, podatke o upravi, program proslave godišnjice društva koja je i podstakla nastanak spomenice i najzad podatke o materijalnom poslovanju i pravila. Veća pevačka društva su inspirisala i putopisnu literaturu.²⁸

Od spomenica izmedju dva rata zanimljiva je ona koja je posvećena Robertu Tolingeru²⁹ zato što je napisana po tipu monografije jednog društva na osnovu sećanja savremenika o zaslugama jednog muzičara. Najveći domet dostignut je, medjutim, u "Spomenici Pančevačkog srpskog crkvenog pevačkog društva 1838-1938"³⁰ od Mihovila Tomandla (1894-1963) u kojoj je istorijat društva prerastao u sagledavanje muzičkog života vojvodjanskog područja. Ovo je ujedno i najviši nivo do koga se do danas stiglo u spomenici jednog pevačkog društva. Umešnost u korišćenju arhivske gradje i njenom tumačenju, povezivanje muzičkih prilika Pančeva sa bližom i daljom okolinom, praćenje muzičkih biografija horovodja Pančevačkog srpskog crkvenog pevačkog društva i pre dolaska u Pančevo i posle odlaska iz ovog grada, sposobnost vrednovanja uloge ovog društva, karakteristike su ove spomenice. Ona je i prvi opširniji prilog istoriji srpske muzike, ali bez odlika muzikološkog rada.

Medjuratno doba je dalo prve monografske priloge čiji su autori srpskog porekla. Ni "Spomenica St. St. Mokranjcu"³¹ od Koste Manojlovića, ni "Smetana. Život i dela"³² Miloja Milojevića ne pripadaju naučno koncipiranim monografijama. Očigledan je, medjutim, u odnosu na spomenice pevačkih društava, napredak u stručnosti njihovih autora i koncepciji celine svake od ovih publikacija. Manojlović je svom delu prišao kao proširenom eseju. Ovu prvu srpsku monografiju pisao je jezikom koji se mogao sresti u standardnoj kritici 19. veka, a čak je i prezentacija materijala u biografskom poglavlju u tradiciji spomenica. Vredno je pomena da je Manojlović prvi istakao Mokranjčev značaj u istoriji srpske muzike, njegov specifičan odnos prema narodnoj muzici koji je bitno drukčiji nego kod prethodnika i mnogih savremenika i da je ocenio rukoveti i duhovnu muziku ovog kompozitora sa stanovišta savremene muzikologije. Manojlović je

svoju biografiju napisao pre odlaska u Prag i odbrane doktorske disertacije u ovom gradu. Izbor teme je odgovarao njegovoj idejnoj orijentaciji kao kompozitora i muzičkog pisca, a karakter tradicionalnom načinu pisanja. Sa svojstvenim temperamentom i zapažanjima koja istovremeno otkrivaju primarnost instinkta u analizi kompozicija, Milojević je pokušao da osvetli Smetanin lik u širem sagledavanju njegovog muzičkog stvaralaštva i ulozi koju je imao u slovenskoj muzici.

Monografije kompozitora vremenski prethode prvoj štampanoj doktorskoj disertaciji srpskog muzikologa: to je bio "Smetanin harmonski stil" Miloja Milojevića.³³ Pokazujući svoju stručnost u poglavljima o dijatonici, hromatici i enharmonici, Milojević nije dublje analizirao uticaje pod kojima je Smetana stvarao.

Proces osavremenjavanja srpskog kompozitorskog stvaralaštva teče od početka ovog veka. Hristićev "Suton" i Konjovićeve opere "Knez od Zete" i "Koššana" komponovani su posle 1924. Uočavamo da su 1921. godine, kada je u Pančevu štampana "Istorija muzike" Ljubomira Bošnjakovića (rođen 1891), nastala i Milojevićeve dela, ciklus solo pesama "Pred veličanstvom prirode" i "četiri komada za klavir". Ova prva istorija muzike, čiji je autor srpskog porekla, u poredjenju sa dostignućima na polju kompozicije i muzičke publicistike drugih autora, deluje anahronično. Njen popularni karakter i intencije za približavanjem muzike muzički neobrazovanoj omladini, odgovaraju istim zahtevima koje su sebi postavljali autori muzičkih udžbenika 19. veka, nastojeći da se svesnim simplifikiranjem muzičkih pojmova približe nivou muzički nepismenih. Pitanje je koliko se ovim načinom moglo postići.

Edicije muzičke esejistike koje se od 1919. pojavljuju u Beogradu i drugim gradovima, predstavljaju svojevrsnu nadgradnju muzičkih članaka iz dotadašnje periodike. Napisani koji su izlazili iz okvira kritika koncerata, kompozicija i muzičkih udžbenika, odnosili su se, do prvog svetskog rata, na muzičko prosvećivanje,³⁴ i crkvenu muziku,³⁵ na delatnost pojedinih kompozitora i njihove opuse,³⁶ pevačka društva³⁷ i druge teme.³⁸ Svakako je da su se u ovim člancima, koji još uvek nisu bili naučno koncipirani, mogla naći vredna zapažanja iz pera muzičkih stručnjaka ili novinara, a sigurno je i da su oni bili obeleženi vremenom u kome je sa radošću isticano postojanje muzičkih umetnika i kompozitora srpske narodnosti.

Knjiga eseja "Ličnosti"³⁹ Petra Konjovića (1883-1970) znači datum u istoriji srpske esejistike, prekid sa dotadašnjim načinom pisanja u odnosu na jezik, stil, gledišta, i početak studioznih analiza pojedinih problema. Konjović je već tada pokazao posebnu sklonost ka sagledavanju tema, osobito onih vezanih za scenu, koje su ga interesovale i kao kompozitora i ideologije koju je prihvatio nastavljajući stvaralaštvo Stevana Mokranjca. Ovim se iskazao kao pisac još pre nastanka sopstvenih zrelih opusa. Oslobođen Milojevićeve patetike, Konjović više deluje kao vesnik savremenog i znalac materije o kojoj piše, a

33 Beograd, 1926.

34 *To su bili napisi I. Bajića, D. Blažeka, J. Pačua, R. Tolingera, M. Milojevića i drugih.*

35 *Članci I. Bajića, D. Blažeka i drugih.*

36 *Pisalo se o Josifu Šlezingeru, Korneliju Stankoviću, Jovanu Pačuu, Isidoru Bajiću, Stevanu Mokranjcu, Vladimiru Djordjeviću, o kompozicionim večerima Josifa Marinkovića i Petra Konjovića, o*

manje kao predstavnik koji je obeležio epohu u kojoj je stvarao u svim njenim protivrečnostima. On oblikuje esej kao plod razmišljanja, ne zanimajući se za prosvetiteljski momenat po svaku cenu.

U vremenu koje je proteklo između ovog izdanja i "Muzičkih studija i članaka"⁴⁰ Miloja Milojevića, ugledao je svetlost dana i svoj kratki vek proživio časopis "Muzički glasnik" samo u jednoj, 1922. godini, nastavljajući sa tematikom koja je od kraja prethodnog veka bila vezana za muzičko vaspitanje, srpsku narodnu muziku i njenu harmonizaciju. Pomenute studije pokazuju put kojim je krenula srpska pisana muzička reč posle Konjovićeve "Ličnosti". Kao jedan od najobrazovanijih i najstručnijih muzičkih pisaca toga doba, a ta svoja svojstva je neretko isticao, Milojević je muzičku esejistiku orijentisao prema francuskoj i češkoj muzici, nacionalnom stilu i muzičkom prosvetljavanju. Patetičnim i jarkim izrazima već zaboravljenim u tadašnjem književnom jeziku, koji bi efektnije delovali u živoj govornoj reči praćenoj odgovarajućom gestikulacijom, sa puno žara je iskazivao svoje poglede na muziku. I pored toga što su njegovi stavovi bivali kontradiktorni i pokatkad nejasno formulisani, i pored ne uvek spretnog povezivanja opštih estetskih postavki sa konkretnim problemima muzike, Milojević je zauzeo istaknuto mesto kao muzički prosvetitelj. Teme iz opšte istorije muzike o kojima je pisao gotovo da i nisu bile poznate prethodnom stoleću, te su predstavljale novinu u tadašnjoj muzičkoj publicistici: studiozni su njegovi napisi o Aloisu Hábi i češkoj solo pesmi. Pokušao je da sa šireg aspekta sagleda probleme iz nacionalne muzike, Mokranjčeve delatnosti i muzičkog nacionalizma. Vrednovanje Konjovićeve opera, Baranovićevo "Licitarškog srca" i Gotovčeve "Morane", svedočanstva su Milojevićeve sposobnosti da oseti značaj kompozicija u istorijskom procesu.

Napisi, o kojima je bilo reči, prvobitno namenjeni muzičkim i književnim časopisima, predstavljali su ogledalo napretka srpske pisane muzičke reči koja se može pratiti u studijama Stane Djurić-Klajn, Milenka Živkovića, Branka Dragutinovića i drugih koji su propagirali muziku i na javnim predavanjima.⁴¹ članci Vojislava Vučkovića (1910-1942), tako isto pisani za predavanja koje je njihov autor držao na Kolarčevom narodnom univerzitetu i na Radio Beogradu, prikupljeni su u "Muzičkim portretima".⁴² U njima se, a to je bila tendencija koja je zahvatila i druge muzičke pisce, pojavila želja za prerastanjem od esejističkog ka naučnom prilasku problemima muzike i iskazivanjem misli savremenim jezikom, ali sa još uvek nepronadjenim načinom kako opšte poznatu materiju iskazati u eseju, a da se ne oseti element didaktike. Ne samo zbog nove tematike iz oblasti slovenske muzike (interesovanje za ruske kompozitore), Vučkovićevo doprinos je na prvom mestu u isticanju neophodnosti društvenog momenta u promatranju istorije muzike.

dvadesetpetogodišnjici rada Mite Topalovića.

37 Prikazi D. Blažeka, T. Ostojića i drugih.

38 Vladimir Djordjević je pisao "O starom bugarskom crkvenom pevanju" (Delo 10/1905, knj. 36/2, str. 265-66), Jovan Paču o Bedřichu Smetani (Javor, 11/1884, br. 21), Miloje Milojević o "Modernoj muzičkoj drami" (Srpski književni glasnik, 1914, XXXII, 456) i o "Načelu moderne muzike primenjenog pri obradi narodne muzike" (Srpski književni glasnik, 1920, I, knj. 4, str. 294).

Prateći nastanak pravila i izveštaja od 1864. godine, muzičkih udžbenika i pesmarica od 1866. i 1869., škola za pojedine muzičke instrumente od 1870., spomenica i knjiga eseja od 1889. i 1919. godine, kao i monografskih publikacija od 1923., zapažamo, ne uzimajući u obzir rukopisna dela, etnomuzikološke i crkvene muzičke edicije, brzi razvojni proces prema naučnom ovladavanju materijom. Sagledavajući iz sadašnje perspektive ulogu muzičkih pisaca čija se imena mogu sresti u ovim izdanjima, uočavamo koliko su doprineli pripremanju uslova za nastanak prve istorije srpske muzike, "Razvoja muzičke umetnosti u Srbiji"⁴³ Stane Djurić-Klajn, prvog priručnika "Muzički stvaraoči u Srbiji"⁴⁴ Vlastimira Peričića i monografija srpskih kompozitora.

SUMMARY

Since 1860s - parallel with the growing interest in music - there have been coming up publications dealing with the developments in music in Serbian towns, thus:

1 reports, rules and regulations of singing societies and musical schools;

2 musical textbooks and handbooks for individual instruments;

3 song-books;

4 articles in annual reports of secondary schools, in calendars and in concert programmes;

5 smaller inscriptions of various character in special editions;

6 documents related to the singing societies;

7 monographs of composers and studies of musicological problems;

8 history of music; and

9 collections of musical essays and articles.

Looking back from the present perspective at the role of writers dealing with musical topics - whose names can be encountered in the present editions - and not taking into consideration also works in manuscript forms, ethnomusicological and church editions, we can now realize the great contributions made towards preparing the conditions for the first historical account of Serbian music Razvoj muzičke umetnosti u Srbiji (1962), by Stana Djurić-Klajn, the first handbook Muzički stvaraoči u Srbiji (1969), by Vlastimir Peričić, and monographs of Serbian composers.

39 Zagreb, 1919.

40 I knjiga 1926, II knjiga 1933.

41 Zbirka predavanja Vojislava Vučkovića, Koste Manojlovića, Rikarda Švarca, Predraga Miloševića, Milenka Živkovića i Stane Djurić-Klajna održanih na Kolarčevom narodnom univerzitetu, izdata je u Beogradu 1936. pod naslovom "Muzika od kraja XVI do XX veka".

42 Beograd, 1939.

43 U izdanju Andreis-Cvetko-Djurić-Klajna, "Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji", Zagreb, 1962.

44 Beograd, 1969.